

مستندنگاری رنگرزی سنتی روناس به شیوه «دوغی»

در روستای اشکفتک شهرکرد

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۱۲/۱۷، تاریخ پذیرش ۱۴۰۰/۲/۲۰)

مریم قنبری عدیوی^۱

چکیده

گیاه روناس، علفی با شاخه‌های باریک، نازک و مقاوم در مقابل شوری است که به صورت خودرو در فصل بهار می‌روید. از روناس برای رنگرزی نخ‌های پشمی مورد استفاده در تولید قالی دستباف استفاده می‌شود. طیف رنگی حاصل از رنگرزی با روناس، از صورتی کم‌رنگ تا قرمز پررنگ است. داده‌های این مقاله به روش میدانی - کتابخانه‌ای گردآوری شده و مراحل مختلف رنگرزی الیاف پشمی با روناس برای به دست آوردن فام‌های صورتی سیر، صورتی نیم سیر و بدنی (صورتی روشن) به شیوه «دوغی» در روستای اشکفتک شهرکرد استان چهارمحال و بختیاری مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج مستندنگاری نشان می‌دهد که در این منطقه، رنگرزی الیاف پشمی با روناس به روش سرد یا پاشیدنی در دمای محیط (۴۰ - ۲۰ درجه سانتی‌گراد)، مرسوم است و مراحل خاصی دارد. از خامه‌های پشمی رنگرزی شده با استفاده از روناس و دوغ، در تولید انواع صنایع دستی استان از جمله بافت قالی، گلیم، توپره، شردنگ، وریس و... استفاده می‌شود. همچنین ثبت مراحل و نکات مختلف رنگرزی سنتی حاکی از آن است که به دلیل رعایت نشدن اصول رنگرزی استاندارد و علمی، انجام عملیات رنگ همانندی در این شیوه امکان‌پذیر نیست.

کلیدواژه‌ها: روناس، رنگرزی سنتی، دوغی، چهارمحال و بختیاری.

۱. مقدمه

روناس، ریشه گیاهی رنگی، متعلق به خانواده روبیاسی^۱ است که ۴۰ گونه دارد. مهم‌ترین آنها، روبیاتینکتوروم^۲ است که ماده رنگی آن جزء دسته رنگزاهای آنتراکینونی است و بخش اصلی آن، آلیزارین و بعد از آن، پورپورین است (قانعان و قنبر افجه، ۱۳۹۴: ۳۱۵). گیاه روناس، علفی با شاخه‌های باریک، نازک و مقاوم در مقابل شوری است که در فصل بهار و در اکثر مناطق ایران به صورت خودرو و وحشی می‌روید. قدرت رنگی ریشه این گیاه، با مدت زمانی که در خاک مانده، نسبت مستقیم دارد؛ یعنی هر چه گیاه بیشتر در خاک مانده باشد، رنگ بیشتری دارد. در حال حاضر مراکز اصلی تولید روناس، شهرستان‌های اردکان و بافق در استان یزد و شهرستان خور و بیابانک در استان اصفهان هستند (موحدیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۱). طبق پژوهش‌های صورت گرفته، روش مناسب برای رنگرزی^۳ روناس، روش پیش دندانه^۴ و استفاده مستقیم از پودر رنگزا در حمام رنگرزی^۵ است. همچنین استفاده از دندانه‌های^۶ متفاوت، ضمن افزایش جذب رنگ و بهبود ثبات‌های عمومی، محدوده متنوعی از فام‌ها^۷ را

1. Rubiaceae

2. Rubiatinc Torum

۳. رنگرزی عملی است که در طی آن ماده رنگی در شرایط معینی از درجه حرارت و زمان، بر الیاف و یا کالای منسوج اثر می‌گذارد و آنها را رنگ می‌کند (صوراسرافیل، ۱۳۷۸: ۴۴).

۴. رنگرزی به روش پیش دندانه یا دندانه قبل (Pre-Mordanting) قدیمی‌ترین روش رنگرزی با رنگ‌های گیاهی است که در آن دندانه دادن پیش از عملیات رنگرزی انجام می‌شود. از مزایای این روش می‌توان آسانی رنگ همانندی و یکنواختی در ایجاد رنگ درون لیف را نام برد. از معایب آن هم می‌توان به زمان طولانی و دو مرحله‌ای بودن آن اشاره کرد (منتظر و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۸).

۵. حمام رنگرزی محل و ظرفی است که حاوی مواد رنگزا و دیگر مواد ضروری برای رنگرزی است و کالا در آن رنگ می‌شود. عمل رنگرزی ممکن است در یک حمام ساده مانند بشر، پاتیل و یا در ماشین‌های رنگرزی انجام شود.

۶. دندانه‌ها در واقع نمک‌های فلزهای واسطه با قابلیت حل شونده‌گی مناسب در آب هستند که در رنگرزی به کار می‌روند. از آنجایی که اکثر رنگزاهای طبیعی میل ترکیبی کمی با الیاف نساجی دارند، نیاز به دندانه برای جذب بیشتر رنگزا توسط الیاف وجود دارد. به طور معمول، دندانه‌ها تثبیت رنگزا را افزایش داده و وسعت شیده‌های رنگی حاصل از رنگینه‌ها را گسترش می‌دهند.

۷. فام یا ته‌رنگ (Hue) حالت و ظاهر اصلی رنگ بدون اضافه کردن رنگ‌های دیگر را بیان می‌کند؛ مثل آبی کم‌رنگ، آبی پررنگ.

مستندنگاری رنگرزی سنتی روناس به شیوه «دوغی» در روستای اشکفتک شهرکرد ❖ ۱۰۷

ایجاد می‌کند (مقصودی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). طیف رنگی روناس از صورتی کم‌رنگ تا قرمز پررنگ است؛ البته فام‌های قهوه‌ای و کرم نیز از آن به دست می‌آید. در این مقاله، به روش میدانی - کتابخانه‌ای، مراحل مختلف رنگرزی الیاف پشمی با روناس برای به دست آوردن فام‌های صورتی سیر، صورتی نیم‌سیر و بدنی (صورتی روشن) به شیوه «دوغی» در روستای اشکفتک مورد بررسی قرار گرفته است. اشکفتک، از روستاهای توابع بخش مرکزی شهرستان شهرکرد در استان چهارمحال و بختیاری، امروزه یکی از محله‌های شهرکرد، مرکز استان محسوب می‌شود. در پژوهش حاضر، سعی شده است شیوه رنگرزی روناس به شیوه سنتی منطقه، مستندنگاری شود. اطلاعات مقاله از طریق مصاحبه با یکی از ساکنان بومی و مجرب روستا به نام خانم «طلعت احمدی اشکفتکی» ۸۵ ساله، رنگرز و بافنده اشکفتکی با ۸۰ سال تجربه بافندگی و ۵۸ سال تجربه رنگرزی به دست آمده است.

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون به صورت خاص در زمینه شیوه رنگرزی روناس در روستای اشکفتک پژوهشی انجام نشده است. در سال ۱۳۹۶ در اولین همایش ملی رنگزاهای طبیعی، نگارنده مقاله‌ای را با عنوان «شیوه رنگرزی سنتی روناس برای به دست آوردن فام صورتی دوغی در اشکفتک؛ با رویکرد مستندنگاری» به صورت پوستر ارائه داد. در این مقاله فقط به معرفی مراحل رنگرزی پرداخته شده است.

۳. بحث و بررسی

به‌طور معمول در استان چهارمحال و بختیاری، برای رنگرزی گیاه روناس، از روش سرد یا پاشیدن پودر رنگزا روی الیاف پشمی در دمای محیط (بین ۴۰ - ۲۰ درجه سانتی‌گراد)، استفاده می‌کنند اما برای به دست آوردن رنگ سرخ، رنگرزی روناس را در دمای جوش انجام می‌دهند. در این روش دوغ خوراکی به عنوان یکی از مواد مورد

استفاده در رنگرزی، کاربرد دارد. هنگامی که در فرایند رنگرزی روناس، از دوغ استفاده شود، به رنگ‌های به دست آمده از آن، «دوغی» می‌گویند. خامه‌های پشمی رنگرزی شده با استفاده از روناس و دوغ، در تولید انواع صنایع دستی از جمله قالی دستباف، گلیم، توبره^۱، شیردنگ^۲، وریس^۳ و... کاربرد دارد.

در ادامه، مراحل رنگرزی به شیوه دوغی به ترتیب توضیح داده شده است. مواد مورد استفاده برای رنگرزی الیاف پشمی با روناس به روش دوغی عبارت‌اند از: پودر روناس، خامه (خومه) پشمی^۴، دوغ ترش کم چرب، جوهر لیمو^۵، دندان زاج سفید معدنی^۶ و آب آشامیدنی.

قبل از شروع عملیات رنگرزی، نخ‌های پشمی باید شسته شوند، به این منظور، ابتدا خامه‌ها را حدود ۱۲ ساعت در آب می‌خیسانند و سپس روی آنها تایید^۷ می‌ریزند و با پا لگدمال‌شان می‌کنند. در نهایت نیز خامه‌ها را آبکشی می‌کنند و در حالتی قرار می‌دهند که آب اضافی‌شان خارج شود. (تصویر ۱)

۱. توبره یا توبره شبیه به کوله پستی است و برای نگهداری و حمل ملزومات چوپانان استفاده می‌شود.
۲. شیردنگ یا شیردنگ دست‌بافته‌ای طناب مانند و نوعی وریس است که دارای منگوله، مهره، دیش (اسپند)، زنگوله و... است و برای آذین حجله و بر طرف کردن چشم و نظر بد استفاده می‌شود. از شیردنگ برای تزئین چادر عشایر هم استفاده می‌شود.
۳. وریس یا وریس نوعی تسمه بافته شده از پشم است که توسط زنان عشایر بافته می‌شود و برای استفاده‌های گوناگون در زندگی کوچ نشینی به کار برده می‌شود. وریس دارای ابعاد و اشکال گوناگون است و بلندی آن تا ۱۲ متر هم می‌رسد. برای وریس کاربردهای زیادی معرفی شده مانند: حمل و نقل، جابجا کردن گهواره نوزاد، بستن قنداق نوزاد، جابجا کردن مشک آب، مشک زنی، حمل هیزم و... (قنبری عدیوی، ۱۳۸۹).
۴. نخ پشمی مورد استفاده در قالیبافی و گلیم‌بافی و دیگر دست‌بافته‌ها.
۵. اسید سیتریک که به جوهر لیمو هم معروف است به صورت متبلور، درشت، بی رنگ، غیر شفاف، بی بو، ترش مزه و مطبوع است و در لیموی ترش و لیمو عمانی هم موجود است. در رنگرزی گاهی از اسید سیتریک به عنوان دندان اسیدی برای تهیه رنگ‌های بنفش و گلی هم استفاده می‌شود (شرکت سهامی فرش ایران، ۱۳۹۱: ۳۹).
۶. دندان زاج سفید معدنی، سولفات مضاعف آلومینیوم و پتاسیم یا زاج سفید به شکل کریستال‌های سفید یا پودر است. زاج سفید، قدیمی‌ترین دندان شناخته شده مورد استفاده در رنگرزی است. استفاده مقدار بیش از حد زاج روی پشم می‌تواند منجر به ایجاد حالت چسبندگی پشم شود که با شستشو یا آبکشی هم برطرف نمی‌شود.
۷. پودر رخت‌شویی

تصویر ۱. خامه‌های شسته شده قبل از حمام دندان (منبع: نگارنده).

– مرحله بعد، دندان‌ها با استفاده از زاج سفید معدنی است؛ در اصطلاح

تصویر ۲. آماده سازی حمام دندان (منبع: نگارنده).

محلّی به این مرحله «زاج جوش» کردن» یا «زاج جوش کردن» می‌گویند. زاج را در دیگ پر از آب (قبل از به جوش رسیدن آب) می‌ریزند و اجازه می‌دهند تا محلول حمام به جوش بیاید. نکته مهمی که در حین دندان‌دادن باید رعایت شود، این است که اگر زاج به آب جوش اضافه شود، فوران می‌کند و خطرناک است در نتیجه حتماً باید قبل از به جوش رسیدن آب به آن اضافه شود. (تصویر ۲)

- بعد از جوش آمدن محلول آب و زاج، بین خامه‌ها را با دست از هم باز می‌کنند و آنها را در دیگ جوشان قرار می‌دهند و به مدت یک ساعت در همین دما نگه می‌دارند (تصویر ۳). هرازگاهی خامه‌ها را زیر و رو می‌کنند تا تمام بخش‌های آنها به یک اندازه دندان‌ه شود و بعد از یک ساعت، همه را در می‌آورند و در دمای محیط قرار می‌دهند تا سرد شوند و بعد هم بدون شست‌وشو، وارد حمام رنگ می‌کنند.

تصویر ۳. مرحله دندان‌ه دادن خامه‌ها یا زاج جوش کردن (منبع: نگارنده).

- استفاده از دوغ در مرحله رنگ‌رزی، به دلیل داشتن اسید لاکتیک^۱، همراه با خاصیت پلی‌ژنتیک^۲ رنگزای روناس، باعث تغییر رنگ خامه‌ها می‌شود. هر چه دوغ مورد استفاده برای رنگ‌رزی، ترش‌تر باشد، رنگ نهایی بهتر در می‌آید. به این منظور، دو

۱. گفتنی است اسید لاکتیک که به اسید ماست هم معروف است، در واقع اسید موجود در ماست و قره‌قروت است و استفاده از این اسید به صورت دوغ ترش یا قره‌قروت از قدیم در رنگ‌رزی سنتی مرسوم بوده است.

۲. پلی‌ژنتیک، به خاصیتی از رنگزاهای طبیعی گفته می‌شود که در برابر نوع اسید و دندان‌ه مورد استفاده در فرایند رنگ‌رزی از خود تغییر رنگ نشان می‌دهند. برای مثال رنگ زرد حاصل از رنگ‌رزی گیاه اسپرک با دندان‌ه زاج سفید با رنگ حاصل از رنگ‌رزی گیاه اسپرک با دندان‌ه زاج سیاه متفاوت است. همچنین نوع اسید مورد استفاده هم در رنگ نهایی مخصوصاً برای رنگزاهای روناس و قرمزدهانه تأثیر زیادی دارد و با ثابت نگه داشتن دیگر پارامترهای رنگ‌رزی و تنها استفاده از اسیدهای مختلف، می‌توان رنگ‌های نارنجی تا قرمز و ارغوانی را به دست آورد.

مستندنگاری رنگرزی سنتی روناس به شیوه «دوغی» در روستای اشکفتک شهرکرد ❖ ۱۱۱

روز قبل از شروع فرایند رنگرزی، به دوغ^۱ ترش کم چرب، جوهر لیمو^۱ اضافه می کنند تا کف کند و با جدا شدن چربی مزه اش ترش تر شود. میزان استفاده از جوهر لیمو به رنگ مورد نظر نهایی هم ربط دارد، مثلاً برای به دست آوردن رنگ های صورتی نسبت به رنگ سرخ، از مقدار کمتری جوهر لیمو استفاده می شود. در مرحله رنگرزی، کلاف ها را به صورت تکی در تشت پلاستیکی قرار می دهند و با کاسه، کمی دوغ و آب باقیمانده از حمام زاغ جوش کردن را رویشان می ریزند. (تصویر ۴)

تصویر ۴. قرار دادن خامه های زاغ جوش شده در حمام (منبع: نگارنده).

- در مرحله بعد، بین نخ ها را باز می کنند تا رشته رشته شوند، سپس پودر روناس ساییده شده را روی آنها می پاشند. خامه ها را ورز می دهند تا همه قسمت ها به روناس آغشته شود (تصویر ۵). این عمل را تا حدی ادامه می دهند که همه نخ های کلاف به یک اندازه روناسی شوند. پس از آن، بار دیگر روی خامه ها دوغ می ریزند تا همه قسمت های کلاف را بپوشانند؛ چون قسمتهایی از کلاف پشمی که در هوای آزاد می ماند، لکه دار می شود و در کلاف رنگرزی شده، یکنواختی را از بین می برد. این مرحله برای کلاف های دیگر هم به همین شکل تکرار می شود (تصویر ۶). با توجه به اینکه میزان مصرف دقیق

۱. اسید سیتریک

❖ ۱۱۲ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

پودر روناس، دوغ و آب باقیمانده از حمام زاغ جوش کردن در تکرار رنگریزی برای چند کلاف، یکسان نیست، احتمال اختلاف جزئی در شید^۱ نهایی کلاف‌هایی که با هم رنگ می‌شوند، وجود دارد.

فرهنگ
مردم ایران

شماره ۶۵ تابستان ۱۴۰۰

تصویر ۵. پاشیدن پودر روناس روی کلاف پشمی (منبع: نگارنده).

تصویر ۶. آغشته کردن تمام قسمت‌های کلاف پشمی به پودر روناس (منبع: نگارنده).

۱. شید رنگ (šade) در اصطلاح شامل افزودن رنگ سیاه یا رنگ‌های تیره به یک رنگ دیگر برای تیره شدن آن است.

مستندنگاری رنگرزی سنتی روناس به شیوه «دوغی» در روستای اشکفتک شهرکرد ❖ ۱۱۳

- پس از آن، تشت خامه‌های آغشته به روناس را در یک محل نورگیر و گرم، در حالت استراحت یا در اصطلاح «خواباندن»، قرار می‌دهند. روزی دو بار خامه‌ها را زیر و رو می‌کنند و ورز می‌دهند و در صورتی که مایع حمام کم شده باشد، کمی آب گرم و دوغ ترش (با جوهر لیمو حل شده در آن) روی آنها می‌ریزند. مرحله خواباندن خامه‌ها برای رنگ صورتی سیر، دو روز طول می‌کشد. پس از آن خامه‌ها را از ظرف‌ها بیرون می‌آورند و آویزان می‌کنند تا آب اضافی آنها خارج شود. (تصویر ۷)

تصویر ۷. آویزان کردن خامه‌ها بعد از حمام رنگ (منبع: نگارنده).

- از پساب حمام رنگرزی^۱، برای تهیه فام‌های روشن‌تر استفاده می‌شود؛ به این صورت که مثلاً برای به دست آوردن فام صورتی نیم‌سیر، خامه‌های دندان‌شده (زاج جوش شده) را به مدت دو تا سه روز در پساب حمام رنگرزی صورتی سیر می‌خوابانند. همچنین برای به دست آوردن فام صورتی بدنی هم خامه‌های دندان‌شده را دو روز در پساب حاصل از حمام صورتی نیم‌سیر قرار می‌دهند. پس از آن خامه‌ها را از ظرف‌ها بیرون می‌آورند و آویزان می‌کنند تا آب اضافی آنها خارج شود.

۱. پساب حمام رنگرزی همان محلول باقیمانده از فرایند رنگرزی است که در روش رنگرزی سرد با روناس، مجدداً قابل استفاده است. از این پساب می‌توان رنگ‌های روشن‌تر به دست آورد.

گاهی پیش می‌آید که یک رنگرز خانگی که به‌طور معمول، بافنده قالی هم هست، قصد رنگرزی خامه‌های نیم‌سیر یا بدنی را در پساب حمام صورتی سیر خود ندارد، در نتیجه مرسوم است که پساب حمام رنگرزی‌اش را در اختیار رنگرزان دیگری که اغلب هم از اقوام یا همسایه‌های او هستند، قرار می‌دهد.

در پایان این مرحله، رنگ خامه‌ها نارنجی است اما در مرحله بعدی و پس از به آب بسته شدن، تغییر می‌کند. فاصله زمانی بین خارج کردن خامه‌ها از حمام رنگ تا مرحله به آب بستن آنها گاهی ممکن است حتی تا چند هفته هم طول بکشد.

- برای مرحله «به آب بستن»، خامه‌ها را به مدت چهار تا ده ساعت در آب سرد و روان رودخانه، چشمه‌های پر آب و یا قنات‌های اطراف منطقه قرار می‌دهند. با توجه به فام نهایی مورد نظر، این مرحله ممکن است تا دوازده ساعت ادامه یابد. در مرحله به آب بستن، رنگ نارنجی خامه‌ها به صورتی تغییر پیدا می‌کند. این تغییر فام به دلیل املاح موجود در آب چشمه‌ها و قنات‌های منطقه، مانند کلسیم، منیزیم و کربنات‌هاست. املاح به رنگینه‌های موجود در روناس واکنش نشان می‌دهند و منجر به تغییر فام آنها می‌شوند (کبیری چالستری، ۱۳۹۴: ۵). هر چه مدت به آب بستن خامه‌ها بیشتر باشد، رنگ نهایی بهتر و خوش‌رنگ‌تر خواهد بود. (تصاویر ۸ و ۹)

تصویر ۸. به آب بستن کلاف‌ها برای تغییر شید (منبع: نگارنده).

مستندنگاری رنگرزی سنتی روناس به شیوه «دوگی» در روستای اشکفتک شهرکرد ❖ ۱۱۵

تصویر ۹. به آب بستن کلاف‌ها برای تغییر رنگ (منبع: نگارنده).

پس از آنکه خامه‌های به آب بسته شده را از رودخانه یا قنات خارج می‌کنند، رویشان پودر رختشویی می‌ریزند و با چوب به آنها ضربه می‌زنند تا جرم‌ها و جلبک‌های چسبیده خارج شود، سپس خامه‌ها را با آب می‌شویند. در اصطلاح محلی به این مرحله «کتک چوب کردن» می‌گویند. در نهایت، خامه‌های کتک چوب شده را در سایه آویزان می‌کنند یا روی سنگریزه‌ها پهن می‌کنند تا به خوبی خشک شوند. (تصویر ۱۰)

تصویر ۱۰. کلاف‌های خشک شده پس از مرحله به آب بستن (منبع: نگارنده).

پس از خشک شدن الیاف، آنها را می‌تکانند تا اگر پودر رنگزا یا خاشاک بین‌شان باقی مانده، خارج شود. در نهایت خامه‌ها را برای استفاده در بافت قالی یا تولید دیگر صنایع دستی آماده می‌کنند.

ثبت مراحل مختلف رنگرزی نشان می‌دهد که رنگرزی‌های خانگی به دلیل استفاده نکردن از وسایل سنجش مناسب مانند ترازو و وسایل و ظروفی که می‌توانند حجم حمام را با آنها به حد معینی برسانند، شست‌وشوی نادرست قبل و بعد از عملیات رنگرزی، رعایت نکردن اصول کار مانند کنترل دقیق دما، زمان و میزان مواد مصرفی و... نمی‌توانند رنگ خامه‌های رنگرزی شده را بار دیگر تکرار کنند و عملیات رنگ همانندی را انجام دهند. (میرجلیلی و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۷۶)

۴. جمع‌بندی

عملیات رنگ همانندی به فرایندی گفته می‌شود که در شرایط آزمایشگاهی با آزمون و خطا، برای به دست آوردن فرمول رنگ یک نمونه رنگرزی شده، به‌منظور رنگرزی مجدد و رسیدن به همان رنگ انجام می‌شود. در فرایند رنگ همانندی، منبع نور مورد استفاده مهم است. با کمک فرایند رنگ همانندی، می‌توان مشابه نمونه رنگرزی شده قبلی را بار دیگر رنگ کرد. از آنجا که الیاف، ماده اولیه مورد استفاده در قالیبافی هستند، در صورت تمام شدن یکی از رنگ‌های مورد استفاده در بافت، تهیه الیاف کاملاً مشابه با رنگ قبلی بسیار اهمیت دارد چون در غیر این صورت، بافته دچار عیب «دو رنگی» می‌شود.

در استان چهارمحال و بختیاری، رنگرزی با روناس به روش سرد مرسوم است؛ این نوع رنگرزی یکی از ویژگی‌های خاص رنگرزی استان محسوب می‌شود. در روش رنگرزی سرد، از دوغ به عنوان اسید استفاده می‌کنند و از این رو به آن، روش «دوغی» هم می‌گویند. از خامه‌های پشمی رنگرزی شده با استفاده از روناس و دوغ، رنگ‌های مختلفی از صورتی تا قرمز به دست می‌آید که در تولید صنایع دستی استان از جمله

مستندنگاری رنگریزی سنتی روناس به شیوه «دوغی» در روستای اشکفتک شهرکرد ❖ ۱۱۷

قالی دستباف و گلیم کاربرد دارد. البته برای به دست آمدن رنگ سرخ گاهی از روش جوشان نیز استفاده می‌شود.

در مقاله حاضر که از طریق مصاحبه و مشاهده مشارکتی نگارنده در فرایند رنگریزی و نیز مصاحبه با یکی از ساکنان بومی رنگرز و با تجربه روستای اشکفتک شهرکرد تهیه شده، به طور خاص، به معرفی رنگریزی به شیوه دوغی در این روستا (که امروزه یکی از منطقه‌های شهر شهرکرد محسوب می‌شود) پرداخته شده است. تمرکز اصلی بر مستندنگاری مراحل رنگریزی سنتی روناس در منطقه بوده و به درست یا نادرست بودن شرایط رنگریزی و آسیب‌های احتمالی آن بر روی الیاف پشمی توجهی نشده است. اما ثبت مراحل و نکات رنگریزی سنتی نشان می‌دهد که به دلیل رعایت نشدن اصول رنگریزی استاندارد و علمی، در این شیوه انجام عملیات رنگ همانندی امکان پذیر نیست.

منابع

- شرکت سهامی فرش ایران (۱۳۹۱). برگزیده مطالب کلاس آموزش فرش دستباف.
- صوراسرافیل، شیرین (۱۳۷۸). رنگ‌های ایرانی. تهران: موسسه تحقیقات فرش دستباف.
- قانعان، سروناز؛ قنبر افجه، منصوره (۱۳۹۴). «مطالعه ویژگی‌های طیفی و رنگی خامه‌قالی رنگریزی شده توسط گونه‌های مختلف روناس». مجموعه مقالات همایش ملی فرش دستباف خراسان جنوبی. دانشگاه بیرجند و انجمن علمی فرش ایران. صص ۳۱۴-۳۲۳.
- قنبری عدیوی، مریم (۱۳۸۹). «وژیس بافته‌ای با کارکردهای گوناگون». سومین همایش ملی دانشجویان و دانش‌آموختگان فرش دستباف ایران. انجمن علمی فرش ایران و دانشگاه علم و هنر اردکان.

۱۱۸ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

- قنبری عدیوی، مریم (۱۳۹۶). «شیوه رنگرزی سنتی روناس برای به دست آوردن فام صورتی دوغی در اشکفتک؛ با رویکرد مستندنگاری»، اولین همایش ملی رنگزاهای طبیعی. پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.
- کبیری چالشتی، مازیار (۱۳۹۴). «شیوه‌های سنتی رنگرزی گیاهی در منطقه چالشتَر». چهارمین همایش ملی دانشجویان و دانش‌آموختگان فرش دستباف ایران. انجمن علمی فرش ایران و دانشگاه بیرجند.
- مقصودی، مهران؛ قنبر افجه، منصوره؛ قانعان، سروناز (۱۳۹۳). «مقایسه خصوصیات رنگرزی روناس روی پشم، نایلون و ابریشم». لوح فشرده مجموعه مقالات نهمین کنفرانس ملی نساجی ایران. دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- منتظر، مجید؛ ویسیان، سیدمحمد؛ حیدری، محمدابراهیم (۱۳۸۸). طبیعت‌گرایی در رنگرزی الیاف پروتئینی (پشم و ابریشم). تهران: مرکز ملی فرش ایران.
- موحدیان، مهدی؛ خواجه‌مه‌ریزی، محمد؛ طباطبائی، سیدمحمد (۱۳۹۳). «اصلاح فرایند آماده‌سازی رنگینه روناس و کاهش هزینه‌های رنگرزی آن». لوح فشرده مجموعه مقالات نهمین کنفرانس ملی نساجی ایران. دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- میرجلیلی، محمد؛ رضاخانی، علی؛ سالاری، محمدرضا (۱۳۸۶). «بررسی سیر تاریخی تحولات رنگرزی سنتی در استان چهارمحال و بختیاری». مجموعه مقالات دومین سمینار ملی تحقیقات فرش دستباف. جلد اول، ۲۷۷-۲۶۹.

مصاحبه

- احمدی اشکفتکی، طلعت، ۸۵ ساله، بافنده و رنگرز طبیعی، اشکفتک، شهرکرد، چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۶